

ТРАНСФОРМАЦІЯ КАЗКИ ЯК ЖАНРУ У ФАНТАСТИЧНУ ПОВІСТЬ У ТВОРЧОСТІ ГАЛИНИ МАЛИК

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (41).

УДК 821.161.2-312.9.09:398.21

DOI: 10.24144/2663-6840/2019.1(41).153–156

Яким М. Трансформація казки як жанру у фантастичну повість у творчості Галини Малик; 10 стор.; кількість бібліографічних джерел – 8; мова українська.

Анотація. У статті досліджується трансформація літературної казки у фантастичну повість на прикладі творів Галини Малик «Злочинці з паралельного світу» та «Злочинці з паралельного світу – 2». Зроблено висновок, що в літературі XXI ст. простежується тенденція до модифікації жанру літературної казки. У роботі формулюються основні жанрові риси фантастичної повісті та її відмінність від авторської казки.

Виявлено, що Г. Малик поєднує риси авторської казки та фантастичної повісті, щоб яскравіше висвітлити актуальні проблеми сьогодення. Вона висловлює думку про національну ідентичність народу.

Ключові слова: Галина Малик, літературна казка, фантастична повість, жанр, ініціація, злочинці з паралельного світу.

Постановка проблеми. Літературна казка – один із найпродуктивніших жанрів літератури для дітей, вона постійно еволюціонує, щораз адаптується до певних історичних та суспільних обставин. Також можна зазначити, що кожна літературна казка несе в собі ознаки індивідуальності її автора. Проте нині в літературознавстві авторська казка не має однозначного жанрового окреслення, а також відсутня усталена класифікація літературних казок. Саме тому дослідження цього жанру завжди актуальні.

Новітня доба переглядає естетичні й жанрові стилі канони, фіксує «велике переселення» жанрових структур і жанрового світогляду з історично усталених канонів у новіші жанроформи, що є невідворотним процесом. Традиційна казка поступово перетворюється на явище мистецького феномену, у якому виразніше проступає фермент авторства, частішають звернення до сюжетів, у яких соціальна злободенність була не меншою, ніж у творах іншого жанрового формату. Поступово змінюється й «рецептура» казковості, де останнім часом владарюють технологізовані «чудеса», експлуатуються моделі поведінки урбанізованої дійсності не лише сьогоднішніх, а й прогнозовано майбутніх часів [4, с. 41].

Мета нашого дослідження – простежити модифікацію літературної казки для привертання уваги читача до актуальних проблем сучасності на прикладі творів Галини Малик «Злочинці з паралельного світу» та «Злочинці з паралельного світу – 2».

Аналіз досліджень. Н. Копистянська висловлює думку, що «жанр змінний у безперервному історичному розвитку і національній своєрідності. Жанр неповторно індивідуальний (творчість визначних письменників відрізняється особливим зламом жанрових ознак і часто дає якийсь новий напрямок розвитку того чи іншого жанру, чи його відгалуженню, сприяє трансформації поняття)» [5, с. 33].

Казкова літературна спадщина нині жанрово різноманітна. Це казки-поеми, казки-новели, казкоповідання, казки-повісті, казки-легенди, казки-перекази, казки, наближені до притч, байок, ліричних віршів, та навіть цілі казкові епопеї. Об'єднує все це

розмаїття наявності елементу дива, яке вводиться в текст через окремі чарівні персонажі та предмети, в результаті чого утворюється цілісний казковий світ [1, с. 26]. За тематикою виділяють такі групи: казки про тварин (Н. Забіла, О. Іваненко), пригодницько-фантастичні (В. Нестайко, А. Костецький, С. Гридін, Г. Малик), морально-дидактичні (Ю. Ярмиш, В. Сухомлинський, А. Дімаров), філософські (В. Шевчук) та ін.

В основі сучасної казки разом із традицією чарівних казок минулого лежить психологія й багатство внутрішнього світу героя, завдяки якому створюється зовнішній світ, де ці герої і мешкають. Казка змінюється і стає сучасним жанром із величезним потенціалом впливу на читача. Зараз твори нового жанру лише створюються, але саме сучасній казці судилося стати знаковим жанром у XXI столітті [3, с. 61].

Фантастична повість будується за особливим принципом. У представленій статті формулюються основні жанрові риси фантастичної повісті: 1) існування двох взаємопов'язаних світів; 2) пізнання героєм сутності буття, пошук відповідей на вічні питання; 3) пізнавальна сутність творів обмежується невеликим обсягом, що вміщує в собі історію героя (але не процес становлення його характеру), спрямовану на ініціювання пізнавальних процесів у читача-слухача; 3) сюжет часто має своєрідну параболічну форму; 4) наявність єдино направленої конфлікту, який може розкриватися через кілька конфліктних ситуацій.

У фантастичній повісті надприродні явища постають як реальні [2, с. 63]. Складається враження, що все неможливе можна пояснити. Їй притаманні багатоплановість сюжетних ліній, перенесення в часі (минуле-майбутнє), дія може відбуватися за межами нашого світу, в іншій реальності. У фантастичній повісті порушуються проблеми, які є актуальними зараз і будуть актуальні в майбутньому, якщо ми нічого не змінимо.

Виклад основного матеріалу. Трансформація казки як жанру у фантастичну повість у твор-

чості Галини Малик виправдана, оскільки в повісті висвітлено проблеми, які мають цікавити не лише дітей, а й дорослих. Зміст творів «Злочинці з паралельного світу» та «Злочинці з паралельного світу – 2» дає змогу зрозуміти, хто ми в цьому світі, і що маємо робити, щоб існувати в гармонії з ним.

Галина Малик – українська письменниця, перекладачка, народилася 12 серпня 1951 року у м. Бердянську Запорізької області. 1964 року сім'я переїхала в селище Середне на Закарпатті. Закінчила філологічний факультет Ужгородського державного університету у 1980 році. Працювала коректором у міській друкарні Ужгорода, потім – у Закарпатській обласній науковій бібліотеці, керувала відділом інформації з питань культури та мистецтва (1980 – 1990), була головним редактором видавництва «XXI вік», «Бокор». У 1991 році Галина Малик займає посаду головного редактора видавництва «Закарпаття», а з 1998 року вона – видавець та редактор журналу для дітей «Віночок». Нині працює головним редактором Закарпатської філії видавництва «Знання» (м. Київ).

Вона є авторкою багатьох дитячих книг. Найвідоміші з них: «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії», «Подорож Алі до країни с'як-таків», «Злочинці з паралельного світу», «Злочинці з паралельного світу – 2», «Пригода в зачарованому місті», «Пантлик і Фузя», «Пантлик і Фузя сперечаються», «Пригоди Іванка і Беркутка», «Як ти народився» та ін.

Твори Г. Малик «Злочинці з паралельного світу» та «Злочинці з паралельного світу-2» – фантастичні повісті, адже автором створені паралельні світи: один з них – це світ, у якому все навпаки: люди помінялися місцями з тваринами [7, с. 268]. «Поважні людиновласники почали виходити, ведучи за собою на розкішних ремінцях людей. Люди, побачивши знайомих, радісно підбігали один до одного і терлися носами на знак привітання» [6, с. 88]. Складається враження, що в паралельному світі люди покарані за своє ставлення до тварин. У другій повісті «Злочинці з паралельного світу-2» автор змальовує ще один паралельний світ – світ наших предків.

У першій повісті прибульці потрапляють із паралельного світу в реальний. Героями з нашого світу є хлопчик Хроня, собака Рекс, кіт Рата, вівчарка Доллі, папуга Фері, хом'як Хомка та інші. Прибульцями є собаки Пол, Тер і Гейст. Вони потрапили в наш світ для того, щоб навести в ньому лад. А можливо, навіть зробити наш світ подібним на паралельний, де тварини володіють людьми. Так і розгортається сюжет повісті.

Як і в казках, тварини наділені здатністю розмовляти. Завдяки мові персонажів читач розуміє характер та моральні принципи кожного з них. Хроня – безпритульний хлопчик, що втік з дитячого будинку: «Ми лише запитати, чи вам відомо, скільки у нашому місті живе безпритульних людей і собак, і котів...» [6, с. 43]. Собака Рекс – друг Хроні. Спостережливий, вірний, добрий, завжди готовий захищати своїх друзів та всіх скривджених: «Ти що, хочеш тут його покинути?», «Тихо, не ворухись!

Руки на машину!» [6, с. 46, 48]. Прибульці обирають Рекса для контакту не випадково, адже його кличка в перекладі з латинської означає «цар». Кіт Рата – цинічний, нахабний, в усьому шукає вигоду, може зрадити друзів через гроші: «Здоровенний сірий котиче з лисою від лишаю головою», «Поналітали тут, прибудди!», «Заткніть пельку цьому політику, бо я за себе не ручаюсь!» [6, с. 11, 14, 17]. Шотландська вівчарка – коллі – не шукає вигоди і не бажає нікому зла, навіть своїм кривдникам: «На животі у неї видималася велика пухлина, яку вже не могла прикрити навіть її довга і колись гарна шерсть. На шерсті грудками засохло болото» [6, с. 18]. Шість років жила у професора філології, тому її мова та поведінка значно інтелігентніша, ніж у інших. Для хом'яка Хомки головне – це бути ситим і ні про що не хвилюватись: «Вранці прокинувся – пожував – і спати. Поспав – пожував – і знову спати», «Як то кажуть: хоч казанком, аби не в піч!» [6, с. 26, 18]. Він готовий забути про друзів, тільки б знову потрапити до клітки, де годують. Тому, потрапивши туди, Хомка втрачає здатність говорити. Фері – легковажний папуга, який постійно боїться, що його з'їсть Рата: «Шантр-р-рапа! Я з пор-р-рядної р-р-родини! Я не дозволю!» [6, с. 12]. Як тільки йому випадає нагода, емігрує на південь.

Цікавим і особливим персонажем другої частини є крук Гай (міфічно-казковий образ), якому 305 років. Він мешкає в зоні відчуження і був свідком аварії на Чорнобильській АЕС: «За своє життя Гай набачився всього. Були на його віку і війни, і мирні часи. Але найстрашніше, що він бачив, – це вибух на станції. Він бачив, як вивозили з Зони людей довгі колони автобусів. Люди не вірили, що йдуть назавжди» [6, с. 120]. Крук постійно говорить афоризмами: «Уста нерозумного тягнуть до сварки, а слова його кличуть до бійки», «І не слухав я голосу своїх учителів, і уха не схилив до наставників...» [6, с. 120].

У повісті «Злочинці з паралельного світу – 2» ми потрапляємо у ще один світ: світ предків, що знаходиться у часовому розломі. Саме там Хроня відчуває себе наче вдома. Всі люди, які там знаходяться, рідні для нього. Він відчуває кровний зв'язок із родом українським. Г. Малик показує, що сучасний світ втратив – зв'язок із природою, відчуття цілісності та гармонії, підтримку рідних та любов (любов до світу та один до одного).

А потрапити у світ предків героям допомагають Цур і Пек (архетипні образи), хранителі вогнища роду, з вербовими гілками на головах. Вони вмюють творити чудеса. Проте Цур майже не згадує про своє призначення. Для нього цікавіше подивитись рекламу (ще одна проблема цивілізації). Пек любить сидіти перед дверцятами пічки і невідривно дивитися на полум'я. Дізнавшись від Хроні та Рекса, що за ними полюють злочинці, які торгують органами, Цур і Пек переховують їх у своїй хаті та проводять до місця переходу у світ предків.

Беручи за основу літературну казку, Г. Малик трансформує її у фантастичну повість, яка описує вигадану, але умовно можливу подію, що спону-

кає задуматися про важливі проблеми стосунків людини з навколишнім світом. Та не зважаючи на існування паралельних світів і прибульців, проблеми героїв цілком реальні. Це проблеми безпритульних, як людей, так і тварин, байдужості чиновників, людської жорстокості, розкрадання грошей для дитячих будинків: «Нам у інтернат одного разу привезли допомогу. Гуманітарну якусь, казали. Тільки нам нічого не перепаало... Дирекція між собою поділила» [6, с. 53], лікування лише за «бакси» (відмова ветеринара без грошей надати допомогу Доллі та покусаному песикові), екології (Чорнобильська зона) та інші, притаманні сучасному світу.

Наявний у повістях Г. Малик і конфлікт індивіда та середовища. Хроня не з власної волі потрапляє у дитячий будинок. Це стається через трагедію на Чорнобильській АЕС, на якій працював його батько. Все, що залишилося хлопцеві від батьків, – фото, на якому вони разом. Хроню не влаштовує життя в інтернаті, де б'ють дітей, яких нема кому захистити. Тому йому краще бути безпритульним, але вільним. Розшукуючи батьків, Хроня мало не став жертвою бандитів, що торгують органами. Він розуміє, що в такому соціумі людині жити нестерпно.

Як і в казці, герої твору переживають ряд пригод, які стають ініціацією, дорогою до себе, тільки змінених, таких, що перебороли власні страхи та вади. Герої мають зробити вибір між добром і злом. Кіт Рата пропонує мститися колишнім власникам та грабувати їх, але Хроня та Рекс не піддаються спокусі легкої наживи. Вони вирішують здобувати собі на прожиття лише чесним шляхом. Ще міцніше прив'язує твір до реальності смерть вівчарки Доллі в першій частині повісті. А смерть улюбленого героя неприпустима для казки.

Потрапивши у реальний світ, саме прибульці наділяють «обраних» тварин здатністю говорити (виступають в ролі дарителів), але протягом усього твору герої вирішують проблеми самостійно, без надприродної допомоги (рятують Хроню від поліцейського та чергової відправки до інтернату): «А знаєте, про що я думаю? – сказав Рата. – Про те, чуваки, що ми самі все це зробили, без усіляких там прибульців з паралельного світу. Значить, ми щось можемо!» [6, с. 50].

Авторка показує читачеві, що все можна вирішити завдяки власному розуму, винахідливості та мужності, не чекаючи на магічну поміч.

Особливістю фантастичних повістей Г. Малик є й те, що фінал її повістей неоднозначний і допускає втручання уяви читача. Досягнуте стає лише відправною точкою для подальшого розвитку. Так у кінці повісті «Злочинці з паралельного світу – 2» невідомо, чи досягне Хроня своєї мети – знайти рідних батьків.

Висновки. Отже, Галина Малик осучаснює літературну казку, трансформуючи її у фантастичну повість, поєднавши реальне і фантастичне. В її творах наявні основні жанрові риси фантастичної повісті: існування двох взаємопов'язаних світів (світ прибульців та реальний світ); пошук героєм відповідей на вічні питання (що таке світ, людина, свобода, людські цінності); наявність конфлікту (конфлікт індивіда й середовища). Водночас у творах Г. Малик не втрачається зв'язок із казковою традицією. Це боротьба «добра» і «зла», ініціація героїв, вміння тварин розмовляти. І саме завдяки такій трансформації казковий зміст торкається проблем сьогодення та набуває актуальності у ХХІ столітті. Твори Г. Малик є цікавими не лише для дітей, а й для дорослих.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гришчук В.В. Літературна казка: становлення і розвиток жанру. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Сер. Літературознавство*. 2013. № 1. С. 22 – 27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzl_2013_1%281%29__6 (дата звернення 21.06.2019)
2. Виноградова О.И. Фантастические повести А.Ф. Вельтмана в контексте русской прозы 20-х – 40-х годов XIX века: дис. ... канд филолог. наук: 10.01.01. / Белгород. гос. нац. исслед. ун-т. Белгород, 2013. 211 с.
3. Дев'ятко Н. Можливості впливу сучасних жанрів: фантастика, фентезі, казка. Львів: Український фантастичний оглядач (УФО). 2009. Вип. 1(7). С. 59 – 66.
4. Кизилова В. В. Українська література для дітей та юнацтва: новітній дискурс: навч. метод. посібник для студ. вищих навч. закл. Старобільськ: Вид-во ДЗ «Луганський національний університет ім. Т. Шевченка», 2015. 236 с.
5. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства: монографія. Львів: ПАІС, 2005. 368 с.
6. Малик Г. Злочинці з паралельного світу. Київ: Знання, 2015. 206 с.
7. Овдійчук Л.М. Види, форми та функції інтертекстуальності у сучасній фантастичній та казковій прозі для дітей. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. Філологія*. 2017. Вип. 76. С. 265 – 270.

REFERENCES

1. Hryshchuk V.V. (2013) Literaturna kazka: stanovlennia i rozvytok zhanru. *Naukovi zapysky Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. H. S. Skovorody. Ser. Literaturyoznnavstvo*. № 1. S. 22 – 27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzl_2013_1%281%29__6 (дата звернення 21.06.2019) [in Ukrainian].
2. Vinogradova O.I. (2013) Fantasticheskie povesti A.F. Veltmana v kontekste russkoy prozy 20-kh – 40-kh godov XIX veka [Fantastic novels by A.F. Veltman in the context of Russian prose of the 20s – 40s of the XIX century]. Candidate's thesis, Belgorod: Belgorod State National Research University. 211 s. [in Russian].

3. Deviatko N. (2009) *Mozhlyvosti vplyvu suchasnykh zhanriv: fantastyka, fentezi, kazka* [Possibilities of influence of modern genres: fantasy, fantasy, fairy tale]. Lviv: Ukrainskyj fantastychnyi ohliadach (UFO). Vyp. 1(7), S. 59 – 66 PAIS [in Ukrainian].
4. Kyzylova V. V. (2015) *Ukrainska literatura dlia ditey ta yunactva: novitniy dyskurs* [Ukrainian literature for children and adolescents: the latest discourse] Starobilsk: DZ Luhanskyi nacionalnyi universytet im. T. Shevchenka. 236 s. (in Ukrainian).
5. Kopystianska N. (2005) *Zhanr, zhanrova systema u prostori literaturoznavstva* [Genre, genre system in the space of literary criticism]. Lviv: PAIS. 368 s. [in Ukrainian].
6. Malyk G. (2015) *Zlochynetsi z paralelnoho svitu* [Criminals from the parallel world]. Kyiv: Znannja. 206 s. [in Ukrainian].
7. Ovdiihuk L.M. (2017) *Vydy, formy ta funkcii intertekstualnosti u suchasniy fantastychniy ta kazkovi prozi dlia ditey* [Types, forms and functions of intertextuality in contemporary fantasy and fairy tale prose for children]. Kharkiv: *Visnyk Kharkivskoho nacionalnoho universytetu im. V. N. Karazina*, no. 76. S. 265 – 270 [in Ukrainian].

THE TRANSFORMATION OF THE FAIRY TALE AS A GENRE INTO FANTASTIC NARRATIVE IN THE WORKS BY HALYNA MALYK

Abstract. The paper explores the transformation of a literary fairy tale into a fantastic story based on Halyna Malyk's «Criminals from the Parallel World» and «Criminals from the Parallel World – 2».

The relevance of the study is determined by the necessity of a thorough analysis of a literary fairy tale as a genre, undergoing new transformations in the 21st century.

The purpose of our study is to trace the tendency of a literary fairy tale modification based on Halyna Malyk's «Criminals from the Parallel World» and «Criminals from the Parallel World – 2» to draw the reader's attention to the actual problems of the present time.

The basic tasks of the paper are: to identify the main genre traits of the fantastic story in «Criminals from the Parallel World» and «Criminals from the Parallel World – 2»; to trace H. Malyk's appeal to the fairytale tradition; to explore the purpose of combining the features of these two genres.

It has been identified in the paper that the works of H. Malyk present the following basic genre traits of a fantastic story: 1) the existence of two interconnected worlds; 2) hero presents the essence of being, looking for the answers to eternal questions; 3) the cognitive essence of the works is limited, preserving the story of the hero, aimed at initiating cognitive processes between the reader and listener; 3) the plot has a peculiar parabolic shape; 4) the presence of a single directional conflict. At the same time, H. Malyk turns to a fairy tale tradition, intertwining the elements of wonder.

It has been concluded that the tendency of literary fairy tale modification is traced in the literature of the 21st century. The work outlines the main genre features of the fantastic story and points to its difference from the author's fairy tale. It has been also revealed, that to highlight vividly the topical problems H. Malyk combines both the features of the author's fairy tale and a fantastic story.

Keywords: Halyna Malyk, literary fairy tale, fantasy story, genre, initiation, criminals from the parallel world.

Стаття надійшла до редакції 30 червня 2019 р.

© Яким М., 2019 р.

Марина Яким – аспірант кафедри слов'янської філології та світової літератури, вчитель, Кривський НВК I-III ст., Хуст, Україна; <https://orcid.org/0000-0001-5788-1046>

Марына Якум – Postgraduate student of the Department of the Slavonic Philology and World Literature, teacher of the Kryva's Educational Complex of the I–III degrees, Khust, Ukraine; <https://orcid.org/0000-0001-5788-1046>